

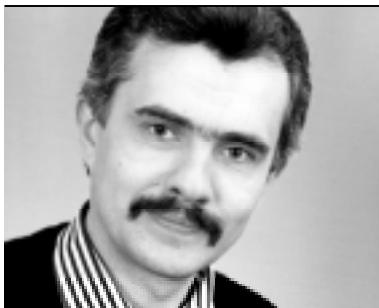
проза

проза

Анатоль Крэйдзіч

...калі добра падумаць,
дык я і сам пра сябе нічога ня ведаю...

За небакраем нічога няма

Апавяданьне

— Жывем — чуеш? — як першабытныя людзі...

— Як жывем? — Чалавек у матроскім цельніку, яшчэ не стары, але ўжо добра так падбелены сівізною, стаяў у вадзе (цельнік зьвешваўся да самых хваляў і ледзьвие не паласкаўся ў іх) і закідаў у самую гушчыню чаратоў зялёны «тэлескоп» з зялёнаю лёскай.

— Як продкі нашы першабытныя.

Жанчына закідвалася з берагу, амаль пад ногі мужчыну.

— Як гэта?

— Помніш, у школе вывучалі, чым займаліся нашыя продкі... — Жанчына падсекла і выцягнула маленькага, на палец, акунька.

— Тожа мне, рыбачка. — Мужчына хмыкнуў, ту-

зануў вудзільна, паправіў у чаратах паплавок. — Глядзі, якога лапця зараз сапраўдны рыбак выцягне. Помніш, які ўчора сарваўся?..

— Што сарвалася, тое на патэльню не пакладзеш.

— Сёння пакладзеш. Нутром чую. — Перакінуў вудзільна ў левую руку, а правую апусьціў у ваду, памыў.

— Я таго цягнуў вунь з-пад тae сухой чараціны-абрубка. Бачыш? Там якраз мой паплавок цяпер. — Ён паказаў пальцам.

— То была і праўда вялізная рыбіна. Я бачыла, як сагнулася тваё вудзільна і як яна білася ў чароце.

— Лапаць, а не карась. Тады я цягнуў з берага, цераз чарот. Калі б во адсюль, з вады...

Чараты адвеснай съцяною ад берагу ўразаліся ў возера, і толькі ў адным месцы ў гэтай съцяне заставаўся вузенькі пралом. Закідаць туды ваду было дужа небяспечна — кручок не-не дый чапляўся то за шаблю-ліст, то за цвёрды і сълізкі ствол. Затое туды не даходзілі хвалі.

— Трэба купіць таўсьцейшую лёску. — Жанчына толькі што выцягнула з-пад ног мужчыны «стандартнага», як яны звычайна казалі, карасіка на даўжыню далоні (такія трапляліся найчасцей) і папраўляла пажаванага чарвяка.

— Лёска нармальная. Я проста перацісьнуў яе кавалачкам волава. Ты ж бачыла — яна парвалася акурат на грузіку.

— Недзе ж цяпер плавае той карась з нашымі грузікамі.

— Можа, праглынуў, і цяпер поўзае, цяжкі па дне.

Жанчына і мужчына задаволена рагатнулі з удалага, як абодвум падалося, жарту.

— Дык што ты там казала пра першабытных людзей?

— Што і мы нічым ад іх ня рознімся.

— Хіба яны таксама хадзілі ў майках і джынсавых шортах? — Мужчыну ўсё нешта пад'юджвала на жарты. А яна, і праўда, стаяла на беразе ў джынсавых шортах і зацяганаі шэрай майцы.

— Мы ж вывучалі, помніш? Нашыя продкі зaimаліся рыбалоўствам, зьбіральніцтвам ды паляваньнем.

— Ну?

— Што ну? А мы чым займаємся? На tym тыдні зьбіралі ў лесе чарніцы і грыбы, а цяпер во рыбу вудзім.

— Ага, і праўда. А хутка, як атрымаю пенсію і куплю порах і капсулі, пайду паляваць на качак.

— Ты зноў зьбіраешся ўсю сваю пенсію выкінуць на порах і шрот?..

— А што рабіць?

— Глядзі на паплавок.

Яе паплавок, аднак, стаяў, як укананы — метрах у паўтара ад мужчыны-рыбака і прыкладна на гэткай жа адлегласці ад рудавата-зялёнай съцяны чаратовага лесу.

Чалавек сабраўся сказаць, каб не съмяшыла людзей, адышлася хоць на метраў пяць, як паплавок побач з ім колькі разоў тузануўся і імкліва падаўся супраць хваляў да ягонага вудзільна. «Цягні, чаго вылупіла-

ся!», — крыкнуў, і ў ту ю ж хвіліну ў яго перад вачыма бліснуў і гайдануўся да жаночых рук ладны такі, далоні на паўтары, карасік. Бадай, такіх яны за ўсе папярэднія дні не вышагнулі ніводнага.

Чамусыці ён гэтай рыбацкай удачы жанчыны не ўзрадаваўся. Толькі і сказаў: «Ого!».

— Будзе ўжо што пасмажыць. — Жанчына пакладае карася на руку, памерала. — З хвастом дык на паўтары далоні.

— Колькі яе ёсьць, тваёй далонькі. У цябе ж рука як у дзіцяці.

Жанчына вінавата паглядзела на мужчыну, нібыта во толькі ня ўдача яе напаткала, а непрыемнасць. А ён дадаў:

— Той, што ў мяне ўчора сарваўся, напэўна, быў на дзъве мае, сапраўдныя, далоні, а тваіх дык, можа, і на трывалі.

— Так, то была вялізная рыбіна.

— Дзіва што. Ты такую з роду не вышагнула б. Не падужала б.

— А мне ўсё роўна якая, абы рыба. Закідваючы вуду, я кожны раз малисяя, каб хоць такая, як у цябе сарвалася, не клюнула. Я такіх бываюся.

— Баба, адно слова.

— Мне галоўнае, каб было што на стол паставіць.

— Надта гэтымі малькамі наясіся. Адны косьці.

— Я знайшла рэцэпт, у якім напісана, што маленъкую рыбу пасыля смажаныя можна патушыць у духоўцы з моркваю і цыбуляю, і косьці робяцца мяккімі, як у кансервах.

Яна зірнула на мужчыну і замаўчала.

Ён ня слухаў. Узіраўся — нейкі раптам пачужэлы — удалеч, туды, дзе колькі гадзін таму вісела ня надта цёплае ранішняе сонца. Збоку здавалася, зазіраў за небакрай.

Жанчына насыцярожана маўчала. Нарэшце яна не стрымалася:

— Нават і не напружвай зрок. За небакраем нічога няма.

— Як для каго, — адказаў мужчына. Цяпер ён ужо засяродзіў погляд на паплаўку, які, як яму падалося, лёгенька гайдануўся. Некалькі хвілінаў моўчкі сачыў за ім, а потым працягнуў руку і тыцнуў указальным пальцам перад сабою:

— Там, можа, і няма. А там, — перакінуў адтапыраны вялікі палец цераз плячо, — ёсьць нешта. Калі я гляджу ў той бок, — мужчына азірнуўся, і жанчыне зноў падалося, што ён зрабіў спробу зазірнуць за небакрай, — дык адчуваю, што там нешта ёсьць. А калі туды, — ён павярнуў галаву і сльзгануў позіркам вышэй чаратоў панерад сябе, — то не адчуваю нічога.

— Проста ў тым баку ты жыў, а ў тым, — яна махнула рукою на захад, туды, дзе з высакаватага берагу бачыліся сілуэты далёкіх шматпавярховікаў, труб і вышак, — ніколі ня быў. Але цяпер ні там, ні там нічога няма.

Мужчына нязвыкла сур'ёзна і засяроджана зірнуў на жанчыну, а потым зноў утаропіўся ў паплавок і стаяў так, моўчкі і нерухома, нібы слуп ці той жа белы паплавок у чароце, так доўга, што за гэты час сонца пасыпела прайсьці па небе заўважны кавалак шляху і ўжо ледзь не зазірала яму ў очы.

Жанчына злавіла яшчэ з дзесятак невялічкіх карасікаў.

Паўдзённую сыпёку праганяў лёгкі ветрык. У чаратах шамацелі съмелья рудыя птушкі. За чаратамі плёхаліся ў вадзе дзікія качкі з вывадкамі.

На паплавок упершыню за паўдня села страказа. Да яе як бач заспышалася вялізная зялёная жаба. Яна наскочыла на палавок якраз у той момант, калі страказа ўзынялася над чаротам і зьнікла, як знесеная ветрам. Жаба, аднак, не сплыўала. Варта было паплаўку вылужацца з-пад яе, наскоквала зноў і зноў.

— Падла ты, — працадзіў скрэзь зубы мужчына і выцягнуў вуду.

Чарвяк нерухома, нібы абрывак гнілой травінкі, вісеў на кручку. Тады мужчына выйшаў на бераг, узяў бляшанку з чарвякамі, высыпаў на далонь, пачаў выбіраць самага вёрткага і ня надта тоўстага.

— Закідаў бы з берагу, дык хоць меншых нацягаў бы, — не стрывала жанчына.

— Цягай ужо ты мелюзгу.

— Я хоць мелюзгі налавіла, а ў цябе зусім нічога няма.

— Лепш нічога, чым абы што.

— Дробная, каб ты ведаў, яшчэ смачнейшая за вялікую. Салодзенькая.

— От і радуйся.

Жанчына сабралася яшчэ нешта сказаць, аднак яе паплавок нібы ашалеў: то на вадзе, то пад вадою, і яна тузанула вудзільна.

— Цьфу, брыда, — вылаялася, зьняла з кручка печкура і кінула пад ногі.

— Рыб-бачка, — хмыкнуў зъедліва мужчына і ступіў у ласкава-цёплую зялёную ваду. — Як ты там казала? За небакраем нічога няма? Гм, сказала дык сказала. Ажно я пра сябе так задумайся, нібы які... — узлахмаціў галаву і па сыпіралі пачаў узынімаць над ёю даланю: — во які. Сячэш?

— Над чатырма словамі чатыры гадзіны думаў?

— Можа ж чалавек хоць раз у жыцьці падумаць пра сябе чатыры гадзіны запар.

— Навошта?

— А хоць бы каб знайсьці для сябе самае правільнае слова. — Мужчына ціхенька апусціў паплавок дакладна на тое месца, дзе ён быў да гэтага, дзе ўчора ў яго клюнула вялізная рыбіна. — Я ж за небакраем, там, — зноў адварнью галаву ад паплаўка, і зноў, у каторы ўжо раз, ёй падалося, што паспрабаваў зазірнуць за небакрай, — усё і шукаў.

— А застаўся ні з чым. — Жанчына гаварыла і пільна, ажно паўзы паміж словамі ў яе атрымліваліся даўжэйшыя, чым самі слова, сачыла за паплаўком, які скакаў то ўніз, то ўгору, нібы цвяліў таго, хто ловіць.

— Ты ж ня ведаеш, чаму я застаўся ні з чым.

— Бо ты мне не расказваў. Мы ўжо цэлы год жывем разам, а я нічога пра цябе ня ведаю, апроч таго, што бадзяўся па съвеце.

— А што тут ведаць. Калі добра падумаць, дык я і сам пра сябе нічога ня ведаю.

— Што, увесь час піў?

— Я, калі хочаш ведаць, піць пачаў толькі ў 86-м, як стаў ліквідатарам у Чарнобылі. А на БАМе і ня нюхаў. У Афгане, праўда, часам... Там ніяк без гэтага.

— Ого, ты быў на БАМе і ў Афганістане, і маўчаў.

— А што рассказываць? Я сам прасіўся і на вялікую будоўлю, і на вялікую, як тады лічыў, вайну, і на вялікае ратаўанье. Тут для мяне не было нічога, а там — усё...

— Што — усё? Вялікія грошы?

— Гро-о-ошы, — перакрывіў жанчыну. — Пры чым тут грошы.

— А што ж тады? Ільготы?

— А ўсё, — зазлаваў мужчына. — Я тут за чатыры гадзіны дадумайся да таго, што я сам быў ўсё. Я, калі хочаш ведаць, палову БА-Маўскага заробку ў Фонд міру пералічваў. Я... Э-э, што табе даказываць. Я быў... Ух-х, які я быў.

— І ў Афганістан пайшоў мір бараніць? — Незразумела было, блазнене яна ці шчыра захапляеца.

— Ня ведаю. Мне тады было: або герой, або — нічога, край...

— Наймелася медалямі перад усімі паклаўкаць?

— Проста хацелася ісьці і пачуваць сябе героем.

— І ўсё?

— А што яшчэ? Хіба гэтага мала — быць вялікім у вялікай краіне.

— Але галодным. — І зараз было немагчыма зразумець, кпіць яна ці абураеца.

— За тыя грошы, што я патраціў на кармленье іншых, я мог бы жыць сыта яшчэ сто год.

— Але цяпер ты павінен лавіць рыбу, каб не памерці з голаду. — Хутчэй за ўсё, яна абуралася абставінамі, якія ператварылі мужчыну ў няшчасную істоту (такую няшчасную, што нават яна, слабая, замардаваная жыцьцём адзінокая жанчына адчула сябе мацнейшаю за яго), а ня кпіла з гэтае ахвяры незразумелых ёй амбіцыяў.

— Табе не зразумець. Проста рассыпалася, расьцяклося тое вялікае, часткаю якога я быў. Во толькі цяпер дапяя.

— Што значыць пакумекаць чатыры гадзіны.

— Не перабівай, а то саб'юся, — раз у жыцьці такое прасвятленье бывае. Гэта не ў мяне нічога няма, а мяне самога няма. Ні тут, ні за небакраем. Съмех — я не могу злавіць тут нават ладную рыбіну. Калі маёй пенсіі хапае толькі на паліянічае начыньяне, значыць, мяне і напраўду няма.

— Але ж ты стаіш і ловіш рыбу.

— Думаеш, я не разумею, чаму ты цягаеш мяне на гэтае возера?..

— Ніхто нікога не цягае — мы ходзім сюды разам. Хіба можна рыбалкаю адвучыць ад гарэлкі?

Мужчына, аднак, ужо ня чуў яе, бо паплавок у чаратах нарэшце па-сапраўднаму таргануўся і пачаў нясьмела вагацца. Гэтыя то больш, то менш прыкметныя манеўры забралі ўсю яго ўвагу.

У тую ж хвіліну з-за чаратоў данёсся пагрозылівы голас. Нехта патрабаваў ад кагосьці квіток, але квітка, відаць, ніхто не прад'яўляў, бо голас ужо казаў пра штраф...

Паплавок якраз вырабляў на вадзе мудрагелістыя выкрунтысы, потым стралою шугануў на дно. Мужчына падсек. На кручку спачатку зацеляпаўся, а затам зьевесіўся безжыцьцёва чорны пячкур.

— Рыбалачка ў нас... — Мужчына сплюнуў, схапіў свой улоў і шпурлянуў на бераг.

Рыбінка патрапіла якраз у нагу чалавеку, што выходзіў з-за чаратоў.

— Ого, тут ужо інспектараў рыбай закідваюць. А-ну, паказвайце квіткі, — загадаў па-камандзірску гучна і ўпэўнена незнамы інспектар і нагнуўся над вядзерцам. — Многа налавіл? I не шкада вам маленькіх губіць, няхай бы расьлі.

— Мы так, для адпачынку. Мы ня ведалі, што трэба плаціць. I куды плаціць — таксама ня ведаем. — Жанчына разгубілася і тузанула вудзільна, калі кручок з чарвяком яшчэ быў заціснуты ў пальцах. Войкнула ад болю і схапілася за руку.

— Што вы мне тут канцэрты строіце, — інспектар ці ня бачыў, ці не хацеў бачыць, што жанчына ўвагнала сабе ў палец кручок.

Мужчына памкнуўся ўжо быў выйсьці з вады, але паплавок якраз варухнуўся і роўненъка, не хістаючыся і не адхіляючыся ад курсу, нібы перыскоп падводнай лодкі, нясьпешна папраставаў у самую гушчыню чаратоў. Сумнявацца не выпадала — так кляваць магла толькі вялізная рыбіна. Можна ўжо было б і падсякаць, але ў гэты ж момант на беразе завойкала жанчына.

Мужчына адараў позірк ад паплаўка. Жанчына скурчылася, заціснула рукі каленямі і раз-поразвойкала. Побач ляжала вудзільна. За ім, як за акрэсленаю рысаю, стаяў высокі інспектар і нешта нягучна прамаўляў. Да вуха далящела слова «канцэрты». Пры чым тут канцэрты?

Кінуўшы вудзільна, мужчына пайшоў, узьнімаючы хвалі і пырскі, да берагу...

— Вось бачыце, што значыць лавіць без дазволу, — казаў інспектар.

— Пакажы, што там, сагнуўся над жанчынаю мужчына.

— Вой, баліць, баюся, — яна не адважвалася нават разагнуцца.

— Я толькі пагляджу.

Мужчына завалодаў яе рукою і са словамі «Супакойся, тут жа нічога няма», рэзка ірвануў кручок. Жанчына ўскрыкнула і падскочыла.

— Вось і ўсё, — засымяўся мужчына. I ўжо да інспектара: — Сыпірт або ёд ёсьць?

— Ёд. У машыне. — Інспектар нехадзя схадзіў да машыны і прынёс ёд і бінт, пачакаў, пакуль мужчына прамыў, памазаў ёдам і забінтаў палец, і зноў нагадаў пра квіткі і пра штраф.

Тады мужчына падышоў да яго і тышніў проста ў твар ёмка складзеную, зьбялелую ад натугі дулю:

— Во табе, а не штраф. — Пасыля нахіліў галаву і паказаў пальцам на доўгі чырвоны шрам, што, нібы ланцужок, апярэзвай з правага

боку шыю. — Бачыш гэта? Бачыш, падла? Мне ў Афгане галаву адразалі, і не запалохалі. А ты мяне штрафам палохаць, га, штрафам палохаць?!... — Мужчына рашуча наступаў, а інспектар адыходзіў назад. А потым раптам павярнуўся і пабег да машины.

— Зараз ён вернецца з міліцыяй, — сказала жанчына.

— А хоць з цэлым аддзяленьнем, — мужчына стомлена сеў на вядзерца, у якім ляніва варушыліся цёмныя, нібы цені, сыпіны карасікаў, і адсюль назіраў за паплаўком у праломе між чаратоў. Паплавок, аднак, ужо не варушыўся. Нехаця прамовіў: — Мабыць, скляваў чарвяка, падла. Трэба памяняць. — Аднак застаўся сядзець на месцы.

Ззаду падышла жанчына. Абняла, скрыжавала руکі з перавязаным пальцам у яго на грудзях. Уздых апаліў шыю:

— Ты і праўда герой. Ге-рой.

Крутнулася, і паклала рукі яму на калені. Зынізу зазірнула ў вочы.

— Я ўсё чакала, што ты ўспомніш, які сённяня дзень.

— Чацьвер, які ж яшчэ.

— Значыць, ня помніш. Дарэмна намякала. Сённяня роўна год, як мы з табою сышліся.

Ён прыгўзыняў галаву і зірнуў на яе і зьдзіўлена, і запытальна.

— Давай адзначым гэты дзень. Удвух.

— Чым?

— Я насмажу карасікаў. Знайду яшчэ што. Пір з табою зако-о-цім.

— Яна ажно заплюшчыла ад асалоды вочы.

Мужчына ўскочыў:

— Гэтых карасікаў? Гэтую мелюзгу? На наш дзень?! Ты што... Ты...

Ты...

Ён не знайшоў, што яшчэ сказаць. Адскочыў ад вядра, пхнуў яго нагою. Рыба забілася ў траве і на пяску бліжэй да вады, а некалькі карасікаў нават дапялі да возера і як бач зыніклі ў ім.

Жанчына кінулася падбіраць свой улоў і толькі цяпер выпадкова згледзела на тым месцы, дзе ляжаў выкінуты ёю пячкур, вялізную зялённую жабу, з рота якой адно тырчэў хвосьцік ад ужо праглынутай рыбкі.

— Глядзі, глядзі, жаба печкура зъела, — закрычала, адначасова ўражаная і спалоханая, і яшчэ жававей пачала зьбіраць рыбу.

Мужчына, аднак, ці не пачуў, ці не звярнуў увагу на яе слова. Толькі паўтараў і паўтараў:

— Гэта ты называеш рыбаю? Гэта ты называеш пірам?

А потым замоўк, падхапіў зашмуленае сінєе tryko і пайшоў.

— Куды ты? — аклікнула жанчына.

Ён, не азіраючыся, махнуў вольнаю рукою, нібы хацеў нешта зкинуць за паружавелы над горадам далягляд.

— Там нічога няма...

Ён не адказаў і не спыніўся.
